

КОМПЛЕКС НАУКОВИХ ПІДХОДІВ З ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ШЕМЧУК Віктор Вікторович - кандидат юридичних наук

УДК 355.01

В статті розкрито сутність наукових підходів к определению содержания информационного противоборства в современных условиях. Проанализированы взгляды на трактовку информационного противоборства представителями различных научных школ. Данная собственная дефиниция информационного противоборства.

Ключевые слова: информационное противоборство, информационно-коммуникационные технологии, информационное противостояние.

Постановка проблеми

Актуальність вивчення проблематики інформаційного протиборства зумовлена завданнями наукового осмислення його як однієї з важливих детермінант зовнішньої та внутрішньої політики в контексті її оптимізації та ефективності. Врахування суб'єктивних чинників політики значно розширює рамки наукового аналізу й пошук нових теоретико-методологічних підходів до її аналізу. Незважаючи на надзвичайну важливість та актуальність забезпечення належного функціонування всіх сфер життєдіяльності людини, суспільства та держави, а також необхідність ефективного забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема через вироблення надійного механізму протидії інформаційним війнам, сьогодні, на жаль, повною мірою не визначені методологічні засади протидії інформаційним війнам. Навіть, зважаючи на чималий досвід маніпуляції суспільною свідомістю в

інформаційній війні, слід визнати, що наслідки застосування тих чи інших прийомів ведення ще недостатньо систематизовані. Особливо це стосується використання для деморалізації суспільства різних ідеологій, коли їх впровадження в суспільну свідомість призводить до геноциду за етнічною, релігійною, расовою чи майновою ознакою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Наукові праці фахівців у галузі філософії, політології, загальної теорії держави та права, теорії управління, інформаційного права та безпекознавства В.П. Горбуліна, О.Г. Данільяна, О.С. Ліпкана, Ю.Є. Максименка, В.Л. Манілова, О.В. Манойла, Н.Р. Нижник, Д.М. Овсяника, В.В. Остроухова, І.Н. Панаріна, В.М. Петрика, Г.Г. Почепцова, В.Ф. Прокоф'єва, Г.П. Ситника, О.Ф. Скакун, Ю.М. Старилова, В.А. Тихонова, Л.С. Харченка, А.О. Фісуна, Д.Б. Фролова, Ю.С. Шемчученка, В.С. Цимбалюка, О.К. Юдіна та ін. стали науковим підґрунтям для поглибленого вивчення проблем розкриття змісту та сутності інформаційного протиборства й інформаційних воєн:

Варто також виокремити низку спеціальних монографічних праць російських, європейських та американських авторів з проблематики інформаційних воєн, пропаганди та спеціальних інформаційних операцій: С. Зуєва, Г. Ємельянова, А. Левакова, С. П. Расторгуєва, Дж. Арквілли, Д. Кюля, Р. Моландера, Дж. Ная та інших. До дже-

рельної бази також увійшли праці іноземних науковців, які розглядали окремі аспекти ідеї «суспільства ризику»: У. Бека, К. Дейка, М. Дугласа, А. Гідденса, С. Кирша, Ф. Найта, Н. Луманна. Особливості трансформації інформаційної війни у концепції «мережево-центричної», «гібридної», «консцієнтальної» та «преемптивної» воєн розкриті у працях Дж. Гарстки, Д. Альбертса, Фр. Стейна, А. Себровські, Ф. Хофмана, Ю. Громіка, Ю. Крупнова, Н. Комлевої, В. Макарова. Окремі аспекти теорії національної безпеки розроблялись Т. Шелінгом і Г. Каном (теорія міжнародних конфліктів); Р. Лиска і Г. Снайдером (теорія блоків та коаліцій); К. Норром (теорія потенціалу держави); Зб. Бжезинським (геостратегічні моделі) Е. Люттваком, М. Портером (міжнародна економічна конкуренція) та ін.

Мета даної статті полягає в аналізі наукових підходів представниками різних наукових шкіл стосовно поняття і змісту інформаційного протиборства. У результаті важливо запропонувати власну дефініцію інформаційного протиборства, визначити його особливу природу в сучасних умовах.

Виклад основних положень

Інформаційне протиборство здійснювалось у всіх війнах та конфліктах людства. В останню чверть ХХ ст. склалася система інформаційного протистояння «холодної війни», яку трактували як комплекс цілеспрямованих заходів техногенного та гуманітарного рівня з метою вирішення завдань для блокування чи пошкодження каналів управління і зв'язку супротивника, його дезінформування, створення атмосфери напруженості та паніки в тилу ворога від постійного очікування ударів, а також впливу на свідомість суперника з метою його деморалізації [5, С.57–71].

У сучасних умовах за допомогою новітніх технічних засобів та глобальних інформаційно-комунікаційних технологій значно зросли можливості для інформаційних атак на великих територіях і впливу на масову аудиторію у найкоротші терміни [1]. Разом із позитивними явищами глобальної інформатизації чіткіше проступають контури нових

міжнародних проблем сфери інформаційної безпеки держави та інформаційного протиборства. Чіткіше прослідковується пряма залежність стабільності та легітимності політичної влади від можливостей ведення інформаційного протиборства у зовнішньо- та внутрішньополітичній сферах. Основні тенденції зміни напрямів розвитку та характеру геополітичної боротьби держав у процесі глобалізації на початку ХХІ ст. свідчать про те, що все активніше застосовуються інформаційні методи та засоби для досягнення воєнно-політичних цілей і вирішення завдань.

Критичне загострення протиборства в інформаційній сфері досягло таких глобальних масштабів, що витребувало необхідність створення спеціальної концепції, яка отримала назву «інформаційного протиборства».

Інформаційне протиборство, як невід'ємна складова політичних відносин, є одним із основних інструментів політичного примусу в сучасних умовах. Тому не випадково воно супроводжує всі форми політичної боротьби. Іншими словами, інформаційне протиборство вже не обмежується масштабним впливом на населення і війська, а й спрямоване на владу, еліту та суспільну свідомість держав-супротивників і партнерів, на системи прийняття рішень в усіх сферах життєдіяльності держави. Політичні актори, перебуваючи в стані жорсткої конкуренції (або конфлікту), безперервно обмінюються інформаційними впливами, які стають все більш витонченими та небезпечними [4].

У сучасному науковому дискурсі існує комплекс підходів до визначення суті поняття «інформаційне протиборство»:

Геополітичний підхід наголошує на пріоритетному значенні завдань міждержавного глобального протистояння й визначає інформаційне протиборство як «суперництво соціальних систем в інформаційно-психологічній сфері для впливу на ті чи інші сфери соціальних відносин і встановлення контролю над джерелами стратегічних ресурсів, в результаті якого одні учасники суперництва отримують переваги, які необхідні для подальшого розвитку, а інші їх втрачають» [9].

Державно-інструментальний підхід визначає його як «форму боротьби, сукупність спеціальних (політичних, економічних, ди-

пломатичних, технологічних, військових та інших) методів, способів і засобів вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта зацікавленості та захисту власної інформаційної сфери для досягнення поставлених цілей» [7, С.26].

Військово-прикладний підхід трактує інформаційне протиборство як «комплекс заходів інформаційного характеру, які здійснюються з метою захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над супротивником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя при підготовці й веденні бойової та іншої діяльності збройних сил» [7, С. 26–27].

Соціологічний підхід визначає інформаційне протиборство як «вид соціальної протидії, інформаційний вплив на опонента (супротивника) з метою спотворення сприйняття та розуміння ним ситуації, що спонукає його приймати помилкові рішення» [3].

Технологічний підхід наголошує на аспекті використання усього спектру можливостей інформаційно-комунікативної інфраструктури з метою досягнення переваги над супротивником [8].

Психологічний підхід. На нашу думку, інформаційне протиборство є цільовим комплексним впливом на суспільну та індивідуальну свідомість, для інтенсифікації процесів їх еволюції та послідовний перехід від однієї світоглядної парадигми до іншої з одночасною деформацією (або руйнуванням) символів і образів, які є основою мислення людини, тобто ідентифікаційних патернів особистості.

Отже, на нашу думку, термін «інформаційне протиборство» варто трактувати у двох смислових варіантах:

- у *широкому сенсі* – для визначення протиборства в інформаційній сфері та ЗМК для досягнення певних політичних, економічних та соціально-культурних цілей;

- у *вузькому сенсі* – для визначення комплексу військових дій, військового протиборства в інформаційній сфері з метою досягнення домінування при зборі, обробці й використанні інформації на полі бою та зниження ефективності відповідних дій супротивника.

Стратегічний рівень інформаційного протиборства визначають вищі органи влади, оперативний і тактичний – спецслужби та «великий капітал».

На нашу думку, інформаційне протиборство в безконтактних війнах – це нова стратегічна форма боротьби сторін у глобальному інформаційному просторі з використанням комплексу спеціальних технічних і психологічних способів та засобів для досягнення геополітичних цілей; сукупність спеціальних (політичних, економічних, дипломатичних, технологічних, військових та інших) методів, способів і засобів вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта, а також захисту власної інформаційної сфери в інтересах досягнення поставлених цілей [2].

Варто відзначити, що інформаційна війна здійснюється у формі інформаційного протиборства як системи цілеспрямованих дій для створення інформаційної переваги, за допомогою руйнування інформації, інформаційних систем протилежної сторони, при цьому одночасно відбувається процес захисту власної інформації і інформаційних систем [10, С. 38].

Висновки

Інформаційне протиборство стало аксіоматичною складовою системи сучасних міжнародних відносин і дає можливість із залученням незначних фінансових та людських ресурсів, досягати потрібних цілей. Ефективність цієї боротьби безпосередньо залежить від ступеня професіоналізму суб'єктів здійснення інформаційних атак, захиститися від яких буде спроможне лише інтелектуально розвинене суспільство.

Інформаційне протиборство – це війна без лінії фронту. Проведення багатьох операцій інформаційного протиборства практично неможливо виявити. Міжнародні, юридичні та моральні норми ведення інформаційного протиборства повністю відсутні, що надає цьому феномену множинну можливостей та варіантів використання будь-яких маніпулятивних технологій для досягнення мети.

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність наукових підходів щодо визначення змісту інформаційного протиборства в сучасних умовах. Проаналізовані погляди на трактування інформаційного протиборства представниками різних наукових шкіл. Дана власна дефініція інформаційного протиборства.

Ключові слова: інформаційне протиборство, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне протистояння.

SUMMARY

The article reveals the essence of scientific approaches to disclosure of the contents of information confrontation in modern conditions. Analyzed views on the interpretation of information confrontation representatives of different scientific schools. This own definition of information confrontation.

Keywords: information confrontation, ICT, information confrontation.

Література

1. Адрианова Н.С. Интернет-коммуникация – реальность или симулякр? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2010_16/article/1.pdf. С. 17–18.
2. Алещенко В., Сербін В. Проблеми захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника. Математичні машини і системи. 2010. № 1. С. 77–86.
3. Война и мир в терминах и определениях [Електронний ресурс]; под общ. ред. Д. Рогозина. М.: Издательский дом ПоРог, 2004. Режим доступу: www.rozozin_dmitriy.html
4. Горбенко А. СМИ в сфере информационного противоборства. Власть. 2008.- № 11. С. 23–26.
5. Інформаційна війна і національна безпека: монографія / [П.П. Ткачук, Р.В. Гула, О.І. Сивак та інші]. Львів: АСВ, 2015. 265 с.
6. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В.П. Горбулін, О.Г. Додонов, Д.В. Ланде. К.: Інтертехнологія, 2009. 164 с.
7. Історія інформаційно-психологічного протиборства: підруч. / [Я.М. Жарков, Л.Ф. Компанцева, В.В. Остроухов, В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк, Є.Д. Скулиш]; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.Д. Скулиша. К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
8. Информационное противоборство на современном этапе: анализ и тенденции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.molych.ru/politika/informatsionnoe-protivoborstvo-na-sovremennom-etape-analiz-i-tendentsii.html>
9. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razom.znaimo.com.ua/docs/45/index-18501.html>
10. Любарський С.В. Місце та роль мережевої розвідки в моделях інформаційного протиборства. Збірник наукових праць ВІТІ НТУУ „КПІ”. 2013. № 1. С. 31–39.
11. Камінська Н.В. Міжнародна інформаційна безпека в умовах глобалізації та інтеграції. Міжнародне право: виклики сьогодення: матер. міжнар. науково-практ. інтернет-конфер. (Київ, 20 грудня 2016 р.). К.: КНТЕУ, 2016. С. 22-27.